

Jacek Izydorczyk

Uniwersytet Łódzki / University of Lodz

 <https://orcid.org/0000-0001-7275-8150>

Wiarołomstwo wojenne

Summary

Perfidy (War)

The article presents the issue of one of the war crimes, i.e. perfidy (during a war). In contrast the so-called deception (during a war) which is legal – the crime of perfidy is morally unacceptable and legally prohibited at the level of national and international regulations. This is exemplified based on three cases of perfidy during World War II.

Keywords: perfidy (war), deception (during a war), international humanitarian law, war crimes, World War II

Streszczenie

Artykuł przedstawia w ujęciu historyczno-porównawczym oraz prawno-porównawczym zagadnienie dotyczące jednej z tzw. zbrodni rangi międzynarodowej, tj. wiarołomstwa wojennego. W odróżnieniu od akceptowanego zwyczajowo, jak i przez prawo międzynarodowe, tzw. podstępu (fortelu wojennego) – wiarołomstwo wojenne jest nieakceptowane moralnie i zakazane prawnie na poziomie regulacji krajowych oraz międzynarodowych. Jako przykłady wskazano trzy głośne (choć wg niektórych kontrowersyjne) przypadki wiarołomstwa wojennego z okresu II wojny światowej.

Słowa kluczowe: wiarołomstwo wojenne, podstęp wojenny, fortele wojenne, prawo konfliktów zbrojnych, zbrodnie wojenne, II wojna światowa

I.

Oczywistym będzie stwierdzenie, że wojna istnieje od zawsze. Precyzując, można stwierdzić, że przynajmniej od czasu, kiedy istnieje państwo. A od kiedy istnieje państwo – istnieje i musi istnieć także prawo, więc jak mawiali starożytni: „I wojna ma swoje prawa, tak jak pokój” (*Sunt et belli sicut pacis iura*)¹.

Nawet w Polsce (a co dopiero zagranicą!) mało osób zdaje sobie sprawę z tego, jak wielki wkład w zdefiniowanie tego, czym w ogóle jest wojna oraz w jaki dopuszczalny, tj. cywilizowany, sposób może być ona prowadzona wniosła tzw. polska szkoła *ius gentium*². Stanisław ze Skarbimierza (1365–1431), Paweł Włodkowic (1370–1435) i Benedykt Hesse (1389–1456) śmiało definiowali pojęcie wojny sprawiedliwej, określając warunki, jakie musi spełnić oraz zasady jej prowadzenia. Uznawali wojnę za zło konieczne, które dopuszcza się tylko wtedy, gdy zawiodą wszystkie inne sposoby wyrównania sprawiedliwości lub odparcia niesprawiedliwej agresji. Uczni krakowscy podkreślali przy tym, że w relacjach międzynarodowych, regulowanych przez *ius gentium*, podstawą musi być dobra wiara stron, uczciwe postawy, dobra wola oraz czyste intencje – i co tutaj istotne – zabraniali prowadzenia wojny „w sposób niegodziwy i łajdacki”³.

II.

Od kiedy istnieją wojny, istnieją też tzw. podstępny (fortele) wojenne⁴. Oczywiście historia wojen zna tysiące przykładów takich podstępów, zarówno udanych, jak i tych niezakończonych sukcesem. Chyba najpowszechniej znanym jest fortel szachinszacha („króla królów”) imperium Achemenidów Kserksesa I (518–465 p.n.e.) zastosowany w bitwie pod Termopilami w 480 r. p.n.e., kiedy to z powodu ciasnoty przełęczą górską w pierwszej fazie walk zginęło wielu Persów. Jednak, wykorzystując zdradę Trachińczyka (Greka z Trachis) Efiatesa, odkryto ścieżkę obiegającą góry i żołnierze Kserksesa I wyszli na tyły Spartan – pokonując Greków i ich dowódcę, króla Sparty Leonidasa I (540–480 p.n.e.)⁵.

¹ K. Burczak, A. Dębiński, M. Jońca, *Łacińskie sentencje i powiedzenia prawnicze*, Warszawa 2007, s. 211.

² S. Wielgus, *Polska średniowieczna doktryna ius gentium*, Lublin 2001, s. 66–71.

³ *Vide: ibidem*, s. 66–68 oraz cytowana tam literatura.

⁴ *Vide: Poliajnos, Podstępny wojenne*, przekł., wstęp i przyp. M. Borowska, Warszawa 2003, *passim*.

⁵ *Ibidem*, s. 293. Notabene o konieczności rozumienia sztuki wojennej oraz dodatkowo m.in. właśnie o znajomość kraju (terenu walk), tzn. „jak wznoszą się góry, uchodzą doliny,

Oczywiście historia wojen to nie tylko zapis konfliktów (oraz forteli stosownych w ich ramach) z naszego kręgu cywilizacyjnego. Wystarczy wskazać tutaj na takich teoretyków (oraz praktyków) sztuki wojennej jak słynni Sun Tzu (544–496 p.n.e.) i Sun Pin (Sun Bin, zm. 316 p.n.e.) oraz ich znane dzieła: *Sztuka wojny* oraz *Metody wojskowe*⁶. Nie sposób też nie wspomnieć o pracy nieznanego autora pt. *Trzydzieści sześć forteli*⁷ oraz zawartych w niej radach dotyczących zastosowania podstępów wojennych, jak np.: „wywołaj zgiełk na wschodzie, zaatakuj na zachodzie” lub „zwab wroga na dach, po czym zabierz drabinę”, które to dotyczyły pozorowania odwrotu i dania wrogowi nadziei na zwycięstwo w celu wciągnięcia jego żołnierzy w pułapkę⁸.

Podstępny (fortele) wojenne dokonywane zgodnie ze zwyczajami wojennymi nie są zabronione przez prawo międzynarodowe⁹. Są to działania, których celem jest wprowadzenie przeciwnika w błąd lub skłonienie go do postępowania nieostrożnego, które jednak nie naruszają żadnego przepisu prawa międzynarodowego mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych i które nie odwołują się do dobrej wiary przeciwnika w sprawie ochrony przewidzianej przez to prawo, nie są więc wiarołomne. Są to takie działania, jak np. maskowanie stanowisk bojowych, fałszywe informowanie, operacje pozorowane itp.¹⁰

III.

Jak więc już stwierdzono – wojna nie jest i nie może być obojętna prawu. Dlatego prawo międzynarodowe już dawniej normowało i aktualnie doprecyzowuje zasady jej dotyczące (tzw. *ius ad bellum*), czyli kiedyś tzw. prawo do prowadzenia wojny, oraz aktualnie – reguły określające sposób postępowania podczas jej trwania (tzw. *ius in bello*)¹¹.

układają się równiny” – wiele wieków później pisał słynny Niccolo Machiavelli (idem, *Książę*, przekł. C. Nanke, Poznań 2008, s. 58–59).

⁶ Sun Tzu, Sun Pin, *Sztuka wojny*, Gliwice 2014, s. 13, 111 i nn.

⁷ *Trzydzieści sześć forteli*, [w:] *ibidem*, s. 285 i nn.

⁸ *Ibidem*, s. 290–291 i 308.

⁹ Cf. F. de Mulinen, *Podręcznik prawa wojennego dla sił zbrojnych*, Warszawa 1998, s. 126 i nn.; M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *Podstawy prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 2008, s. 133; P. Ochmann, J. Wojaś, *Podstęp i wiarołomstwo w czasie konfliktu zbrojnego – prawne aspekty i możliwości współczesnego wykorzystania*, „Sprawy Międzynarodowe” 2016, nr 2, s. 27–40.

¹⁰ Cf. F. de Mulinen, *op. cit.*, s. 126–129; M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *op. cit.*, s. 133.

¹¹ T.M. Gelewski, *Zbrodnie wojenne na morzu w drugiej wojnie światowej*, Gdańsk 1976, s. 12. O odpowiedzialności karnej za zbrodnie popełnione w międzynarodowych konfliktach

Jednakże od kiedy istnieją wojny i podstępny wojenne, istnieją także zbrodnie wojenne. Początki ich nowoczesnego uregulowania (tzn. zakazania) to dopiero koniec XIX w. – albo raczej nawet początek XX w. Mowa była o nich w Konwencjach Haskich z 1907 r. oraz Konwencjach Genewskich z 1949 r., uzupełnionych dwoma protokołami dodatkowymi z 1977 r. Ponadto reguły te uzupełniają Konwencje Haskie z 1954 r. (ochrona dóbr kultury), z 1972 r. (zakaz produkcji i gromadzenia broni biologicznej i toksycznej), z 1977 r. (zakaz używania technicznych środków oddziaływania na środowisko w celach wojskowych) oraz z 1980 r. (o ograniczeniu lub też zakazie używania niektórych środków konwencjonalnych)¹².

Bardzo ważna dla cywilizowanych zasad prowadzenia wojen jest Konwencja Haska z 18 października 1907 r. dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej wraz z aneksem – Regulaminem dotyczącym praw i zwyczajów wojny lądowej (zastępująca Konwencję z 29 lipca 1899 r.)¹³. Przede wszystkim określa ona kto jest „wojującym”, czyli żołnierzem, który podlega zasadom oraz ochronie prawa międzynarodowego (np. w sytuacji, gdy stanie się jeńcem wojennym). Zgodnie z art. 1 Regulaminu – ustawy, prawa i obowiązki wojenne stosują się nie tylko do armii, lecz również do pospolitego ruszenia i oddziałów ochotniczych, o ile odpowiadają one warunkom następującym: 1) mają na czele osobę odpowiedzialną za swych podwładnych; 2) noszą stałą i dającą się rozpoznać z daleka odznakę wyróżniającą; 3) jawnie noszą broń; 4) przestrzegają w swych działaniach praw i zwyczajów wojennych; 5) w tych krajach, gdzie pospolite ruszenie lub oddziały ochotnicze stanowią armię lub wchodzi w jej skład, nazwa armii rozciąga się na nie. Ponadto art. 2 Regulaminu dotyczącego praw i zwyczajów wojny lądowej dodaje, że ludność terytorium niezajętego, która przy zbliżeniu się nieprzyjaciela dobrowolnie chwytą za broń, aby walczyć z wkraczającymi wojskami i nie ma czasu zorganizować się zgodnie z art. 1, będzie uważana za stronę wojującą, jeżeli jawnie nosi broń oraz zachowuje prawa i zwyczaje wojenne. Jak widać, najważniejsze jest zawsze przestrzeganie prawa wojennego. Dodatkowo w art. 22 Regulaminu zastrzega się, że strony wojujące nie mają nieograniczonego prawa wyboru środków szkodenia nieprzyjacielowi oraz (art. 23f Regulaminu) oprócz zakazów, ustanowionych przez specjalne Konwencje, zabrania się bezprawnie używać flagi parlamentarnej, narodowej, oznak

zbrojnych, *vide*: J. Nowakowska-Mańsecka, *Odpowiedzialność karna jednostek za zbrodnie popełnione w byłej Jugostawii i Rwandzie*, Katowice 2000, s. 23–29.

¹² J. Izydorczyk, P. Wiliński, *International Criminal Court – Międzynarodowy Trybunał Karny*, Kraków 2004, s. 56 i nn.; M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *op. cit.*, s. 128.

¹³ Dziennik Ustaw [dalej: Dz.U.] 1927, nr 21, poz. 161. *Vide*: M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *op. cit.*, s. 128–129; M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, M. Znojek, *Prawo karne międzynarodowe – wybór źródeł*, Warszawa 2010, s. 25–32; S.M. Przyjemski, *Prawo karne wojskowe*, Gdańsk 1999, s. 209–219.

wojskowych i uniformów nieprzyjaciela, jak również oznak odróżniających, ustanowionych przez Konwencję Genewską. Natomiast zgodnie z art. 24 Regulaminu dotyczącego praw i zwyczajów wojny lądowej – fortele wojenne i używanie sposobów niezbędnych do otrzymania wiadomości o nieprzyjacielu i o terenie uważa się za dozwolone.

Z kolei najnowszy dorobek nauki prawa międzynarodowego w zakresie prawa konfliktów zbrojnych – w tym m.in. zbrodni wojennych – to oczywiście tzw. Statut Rzymski z 17 lipca 1998 r. tworzący Międzynarodowy Trybunał Karny (dalej: MTK) w Hadze (obowiązujący od dnia 1 lipca 2002 r.)¹⁴. Zgodnie z art. 5 Statutu MTK („Przestępstwa objęte jurysdykcją Trybunału”) jurysdykcja Trybunału w Hadze jest ograniczona do najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej, tzn.: 1) zbrodni ludobójstwa; 2) zbrodni przeciwko ludzkości; 3) zbrodni wojennych; 4) zbrodni agresji. W art. 8 u. 1–2 Statutu Rzymskiego są zdefiniowane właśnie zbrodnie wojenne – z tym, że w sześciu podpunktach (a–f) rozróżnia: w punkcie a) – poważne naruszenia Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r., mianowicie jakiegokolwiek z wymienionych poniżej działań skierowanych przeciwko ludziom lub dobrom chronionym na podstawie postanowień odpowiedniej Konwencji Genewskiej¹⁵; w punkcie b) – inne poważne naruszenia praw i zwyczajów prawa międzynarodowego mających zastosowanie do konfliktów zbrojnych o międzynarodowym charakterze¹⁶; oraz w punktach c, d, e oraz f) – dotyczące konfliktów zbrojnych niemających charakteru międzynarodowego.

¹⁴ Dz.U. 2003, nr 78, poz. 708. *Vide*: J. Izydorczyk, P. Wiliński, *op. cit.*, *passim*.

¹⁵ Są to następujące czyny: (I) zamierzone zabójstwo; (II) tortury lub nieludzkie traktowanie, w tym eksperymenty biologiczne; (III) umyślne sprawianie wielkich cierpień albo ciężkich uszkodzeń ciała i zdrowia; (IV) poważne zniszczenia i przywłaszczania mienia, nieusprawiedliwione koniecznością wojskową i dokonywane bezprawnie i samowolnie; (V) zmuszanie jeńców wojennych lub innych chronionych osób do służby w siłach zbrojnych mocarstwa nieprzyjacielskiego; (VI) umyślne pozbawianie jeńców wojennych lub innych chronionych osób prawa do rzetelnego procesu prowadzonego w normalnym trybie; (VII) bezprawna deportacja lub przesiedlenie albo bezprawne pozbawianie wolności; oraz (VIII) branie zakładników.

¹⁶ Są to następujące zbrodnie: (I) zamierzone kierowanie ataków przeciwko ludności cywilnej lub osobom cywilnym niebiorącym bezpośredniego udziału w działaniach wojennych; (II) zamierzone kierowanie ataków na obiekty cywilne, czyli obiekty niebędące celami wojskowymi; (III) zamierzone kierowanie ataków na personel, instalacje, materiały, oddziały lub pojazdy związane z pomocą humanitarną lub misjami pokojowymi działającymi w oparciu o Kartę Narodów Zjednoczonych tak długo, jak są one uprawnione do ochrony przysługującej osobom cywilnym i obiektom cywilnym na podstawie międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych; (IV) zamierzone przeprowadzanie ataku ze świadomością, iż atak ten spowoduje przypadkową utratę życia lub zranienie osób cywilnych lub szkodę w obiektach cywilnych, lub rozległą, długotrwałą i poważną szkodę w środowisku naturalnym, które

byłyby wyraźnie nadmierne w stosunku do konkretnej, bezpośredniej i całkowitej spodziewanej korzyści wojskowej; (V) atakowanie lub bombardowanie, przy użyciu jakichkolwiek środków, bezbronnych miast, wsi, domów mieszkalnych i budowli niebędących celami wojskowymi; (VI) zabijanie lub ranienie nieprzyjaciela, który złożywszy broń lub nie mając już środków obrony, zdał się na łaskę; (VII) bezpodstawne używanie flagi rozjemczej lub sztandaru, lub oznak wojskowych i munduru nieprzyjaciela, lub Organizacji Narodów Zjednoczonych, jak również oznak rozróżniających, ustanowionych przez Konwencje Genewskie, skutkujące śmiercią lub poważnym zranieniem osoby; (VIII) przesiedlanie, bezpośrednio lub pośrednio, przez mocarstwo okupujące części własnej ludności cywilnej na terytorium okupowane lub deportacja albo przesiedlanie całości lub części ludności zamieszkałej na terytorium okupowanym w ramach tego terytorium lub poza nie; (IX) zamierzone kierowanie ataków na budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie gromadzeni są ranni i chorzy, pod warunkiem że nie są one celami wojskowymi; (X) poddawanie osób, które są pod władzą strony przeciwnej, okaleczeniom fizycznym lub wszelkiego rodzaju eksperymentom medycznym lub naukowym, które nie są usprawiedliwione leczeniem medycznym, stomatologicznym lub szpitalnym tej osoby ani prowadzone w jej interesie, a które powodują śmierć lub poważne zagrożenie zdrowia tej osoby lub osób; (XI) podstępne zabijanie lub ranienie osób należących do ludności lub wojsk nieprzyjaciela; (XII) ogłaszanie, że nikomu nie będzie darowane życie; (XIII) niszczenie lub zagarnianie własności nieprzyjaciela, z wyjątkiem przypadków, gdy takiego zniszczenia lub zagarnięcia wymaga konieczność wojenna; (XIV) ogłaszanie praw i roszczeń obywateli strony przeciwnej za wygaśnięcie, zawieszono lub niedopuszczalne do dochodzenia przed sądem; (XV) zmuszanie obywateli strony przeciwnej do uczestnictwa w działaniach wojennych skierowanych przeciwko ich krajowi, nawet gdy pozostawali oni w służbie strony wojującej przed rozpoczęciem wojny; (XVI) wydawanie na łup miast lub miejsc, nawet zdobytych szturmem; (XVII) używanie trucizny lub zatrutej broni; (XVIII) używanie gazów duszących, trujących lub innych oraz wszelkich podobnych cieczy, materiałów i urządzeń; (XIX) stosowanie pocisków, które z łatwością rozszerzają się lub splaszczają w ciele człowieka, takich jak pociski z twardą łuską, która nie pokrywa w całości rdzenia lub jest ponacinana; (XX) stosowanie broni, pocisków i materiałów oraz sposobów prowadzenia wojny, które z natury rzeczy powodują zbędne szkody lub nadmierne cierpienie lub które ze swej istoty stanowią naruszenie międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych, pod warunkiem że taka broń, pociski i materiały, a także sposoby prowadzenia wojny są objęte całkowitym zakazem i są wymienione w aneksie do Statutu w wyniku poprawki przyjętej zgodnie z odpowiednimi postanowieniami artykułów 121 i 123; (XXI) dopuszczanie się zamachów na godność osobistą, a w szczególności poniżające i upokarzające traktowanie; (XXII) dopuszczanie się zgwałcenia, niewolnictwa seksualnego, przymusowej prostytucji, wymuszonej ciąży w rozumieniu artykułu 7 ustęp 2 (f), przymusowej sterylizacji oraz innych form przemocy seksualnej również stanowiących poważne naruszenie Konwencji Genewskich; (XXIII) używanie osób cywilnych lub innych chronionych osób do ochrania swoję obecnością punktów, obszarów lub sił wojskowych przed działaniami wojskowymi; (XXIV) zamierzone kierowanie ataków na budynki, materiały, oddziały medyczne i środki transportu oraz personel używający znaków

IV.

Skoro konflikt zbrojny ma być prowadzony w sposób cywilizowany – prawo wojenne musi przewidywać zakaz wiarołomstwa. Jest on przede wszystkim określony w Protokołach Dodatkowych do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczących ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II) z 8 czerwca 1977 r.¹⁷ – gdzie jest mowa, że zabronione jest zabijanie, ranienie lub pojmanie przeciwnika w sposób wiarołomny¹⁸.

W artykule 37 (u. 1) Protokołu I zatytułowanym „Zakaz wiarołomstwa”¹⁹ stanowi się, że: (jak już wyżej wskazano) zabronione jest zabijanie, ranienie lub pojmanie przeciwnika w sposób wiarołomny. Stanowią więc wiarołomstwo działania odwołujące się do dobrej wiary przeciwnika w celu wprowadzenia go w błąd, aby uważał on, że ma prawo skorzystać z ochrony przewidzianej przez przepisy prawa międzynarodowego, mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych, albo że ma obowiązek udzielić takiej ochrony. Dlatego następujące działania będą przykładami wiarołomstwa wojennego: 1) udawanie zamiaru prowadzenia rokowań pod osłoną flagi parlamentarza albo udawanie poddania się; 2) udawanie niesprawności wywołanej ranami lub chorobą; 3) udawanie posiadania statusu osoby cywilnej lub niekombatanta; 4) udawanie posiadania uprzywilejowanego statusu przez używanie znaków, odznak lub mundurów Narodów Zjednoczonych, państw neutralnych lub innych państw niebędących stronami konfliktu. Z kolei w u. 2 artykułu 37 Protokołu I zastrzeżono, że: podstępny wojenny nie są zabronione; podstępny

odróżniających ustanowionych przez Konwencje Genewskie zgodnie z prawem międzynarodowym; (XXV) zamierzone głodzenie osób cywilnych jako metoda prowadzenia działań wojennych poprzez pozbawianie tych osób środków niezbędnych do życia, w tym umyślne pozbawianie racji żywnościowych przewidzianych w Konwencjach Genewskich; (XXVI) wcielanie lub werbowanie dzieci poniżej piętnastego roku życia do narodowych sił zbrojnych lub faktyczne używanie ich w działaniach zbrojnych.

¹⁷ Dz.U. 1992, nr 41, poz. 175.

¹⁸ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *op. cit.*, s. 133.

¹⁹ *Vide: Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych – prawo przeciwwojenne – zbiór dokumentów*, wybór, wstęp i przyp. M. Flemming, Warszawa 1991, s. 154; P. Grzebyk, *Cele osobowe i rzeczowe w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego*, Warszawa 2018, s. 68; M. Piątkowski, *Wojna powietrzna a międzynarodowe prawo humanitarne*, Łódź 2021, s. 569–579; M. Żeligowski, *Zakazane i dozwolone metody prowadzenia działań zbrojnych w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych*, [w:] *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, red. Z. Falkowski, M. Marcinko, Warszawa 2014, s. 276–287.

wojenne są to działania, których celem jest wprowadzenie przeciwnika w błąd lub skłonienie do postępowania nieostrożnego, które jednak nie naruszają żadnego przepisu prawa międzynarodowego, mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych i które, nie odwołując się do dobrej wiary przeciwnika w sprawie ochrony przewidzianej przez to prawo, nie są wiarołomne. Jak wcześniej podano, następujące działania stanowią przykłady podstępów wojennych: stosowanie maskowania, pułapek, operacji pozornych i fałszywe informowanie²⁰.

Dodatkowo w kolejnych przepisach Protokołu I zabrania się szczególnych form wiarołomstwa wojennego – art. 38 pt. „Uznane znaki”²¹, art. 39 pt. „Odznaki państwowe”²², czy też art. 12 pt. „Ochrona formacji medycznych” (w u. 4), zgodnie z którymi w żadnych okolicznościach nie wolno używać jednostek medycznych do ochrony celów wojskowych przed atakiem; w miarę możliwości strony konfliktu zapewnią, by jednostki medyczne były tak rozmieszczone, aby ataki przeciw celom wojskowym nie zagrażały ich bezpieczeństwu.

Wskazano już wcześniej, że wiarołomstwo wojenne stanowi wszelkie działanie odwołujące się do dobrej wiary przeciwnika w celu wprowadzenia go w błąd, aby uważał on, że ma prawo skorzystać z ochrony przewidzianej przez przepisy prawa międzynarodowego mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych – albo że ma obowiązek udzielić takiej ochrony. Wskazano także na przykłady wiarołomstwa wojennego: udawanie zamiaru prowadzenia rokowań pod osłoną flagi parlamentarza albo symulowanie poddania się, udawanie niesprawności wywołanej ranami lub chorobą, udawanie posiadania statusu osoby cywilnej lub niekombatanta oraz symulowanie posiadania uprzywilejowanego statusu poprzez używanie znaków, odznak lub mundurów Narodów Zjednoczonych, państw neutralnych

²⁰ Dz.U. 1992, nr 41, poz. 175.

²¹ Stanowi on: (1.) Zabronione jest nieuprawnione używanie znaku rozpoznawczego czerwonego krzyża, czerwonego półksiężyca lub czerwonego lwa i słońca albo innych odznak, znaków lub sygnałów przewidzianych przez Konwencje lub niniejszy protokół. Jest też zabronione umyślne nadużywanie innych znaków ochronnych, uznanych w skali międzynarodowej, w tym flagi parlamentarza i znaku chroniącego dobra kultury. (2.) Zabronione jest używanie znaku rozpoznawczego Narodów Zjednoczonych poza wypadkami, gdy używanie go jest dozwolone przez tę organizację.

²² Stanowi on: (1.) Zabronione jest używanie w czasie konfliktu zbrojnego sztandarów lub flag, symboli, odznak lub mundurów wojskowych państw neutralnych lub innych państw niebędących stronami konfliktu. (2.) Zabronione jest używanie sztandarów lub flag, symboli, odznak lub mundurów wojskowych stron przeciwnych podczas ataków lub dla zamaskowania, wsparcia ochrony lub utrudniania operacji wojskowych. (3.) Żadne z postanowień niniejszego artykułu ani ustępu 1 (d) artykułu 37 nie narusza istniejących, powszechnie uznanych przepisów prawa międzynarodowego mających zastosowanie do szpiegostwa lub do używania flag w czasie konfliktów zbrojnych na morzu.

lub innych państw niebędących stronami konfliktu. Samo wiarołomstwo wojenne jest już zbrodnią prawa międzynarodowego, które zresztą często prowadzi do zbrodni wojennych w znaczeniu ścisłym, jak np. mordowanie jeńców²³.

Jeżeli chodzi o przykłady wiarołomstwa wojennego – a jest ich w historii wojen tysiące – to z uwagi na ramy niniejszego opracowania, należy ograniczyć się do wskazania trzech zbrodni popełnionych w czasie II wojny światowej (w ujęciu chronologicznym), tj.: sprawy zatopienia australijskiego lekkiego krążownika HMAS „Sydney” na Oceanie Indyjskim, niemieckiej dywersji w czasie ofensywy w Ardenach na froncie zachodnim oraz mordu w Podgajach podczas walk przełamujących Wał Pomorski, tj. ofensywy Armii Czerwonej oraz Wojska Polskiego. Zbrodnie te jednak wymagają oddzielnego opracowania – z uwagi na fakt, że niektórzy uznają je za „kontrowersyjne”.

Pierwszy z przykładów to sprawa zatopienia HMAS „Sydney” w dniu 19 (lub 20) listopada 1941 r. przez niemiecki okręt (tzw. rajder) „Kormoran” („Schiff 41”), który działał jako statek handlowy pod neutralną lub sojuszniczą banderą. Okoliczności tej sprawy nie zostały nigdy w pełni wyjaśnione, bowiem oba okręty zatonięły i gdy z załogi okrętu niemieckiego uratowała się większość marynarzy – to z australijskiego krążownika nikt (z aż 645 ludzi [!])²⁴. Warto przy tym wskazać, że taka praktyka (polegająca na przerabianiu krążowników pomocniczych na statki handlowe) była stosowana szerzej przez Niemcy w II wojnie światowej. Wygląd takich okrętów nie budził żadnych podejrzeń – tym bardziej, że dzięki specjalnym urządzeniom technicznym i wysokiemu wyszkoleniu załogi często go zmieniano (poprzez maskowanie), upodabiając się zazwyczaj do rzeczywiście istniejących neutralnych statków handlowych²⁵. Notabene rajder „Kormoran” („Schiff 41”) wprowadził w błąd krążownik HMAS „Sydney” – podając się za holenderski statek „Straat Malakka”²⁶.

Kolejnym przykładem jest niesławne działanie wojsk niemieckich na froncie zachodnim podczas ofensywy w Ardenach w grudniu 1944 r. i zastosowana tam dywersja²⁷. Należy bowiem pamiętać, że dywersanci nie podlegają ochronie prawa międzynarodowego, ponieważ ten sposób prowadzenia działań wojennych narusza zasady i prawa wojny oraz w praktyce często jest związany z dokonywaniem zbrodni wojennych²⁸.

²³ *Vide*: M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *op. cit.*, s. 133.

²⁴ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *op. cit.*, s. 133–134.

²⁵ *Vide*: T.M. Gelewski, *op. cit.*, s. 278.

²⁶ *Ibidem*, s. 297.

²⁷ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *op. cit.*, s. 132–134.

²⁸ E. Serwański, *Dywersja niemiecka i zbrodnie hitlerowskie w Bydgoszczy na tle wydarzeń w dniu 3 IX 1939*, Poznań 1984, *passim*; M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *op. cit.*, s. 132.

Trzeci przykład (nie do końca ustalony, bo śledczy i historycy skupili się na samym masowym mordzie na jeńcach) to z kolei zdarzenie na froncie wschodnim – zbrodnia w Podgajach (niem. Flederborn)²⁹ w dniu (prawdopodobnie) 2 lutego 1945 r. w trakcie walk o Wał Pomorski³⁰. Bezpośredni sprawcy są do dziś nieznanymi³¹.

V.

Reasumując ten zaledwie zarys jakże obszernego i ważnego zagadnienia naukowego (tj. prawniczego i historycznego oraz zarazem problemu praktycznego rzeczywistych sposobów prowadzenia wojny oraz reakcji na to prawa międzynarodowego) – należy stwierdzić, że owo prawo międzynarodowe dojdzie do głosu tylko wtedy, gdy będzie taka wola polityczna poparta realną siłą. I lepiej, żeby tak było zawsze, bowiem każdy konflikt zbrojny powinien podlegać określonym i akceptowanym zasadom. Jeżeli zaś tak nie będzie, to wojna (jakkolwiek może to się wydać tutaj kontrowersyjne) przestaje być „przedłużeniem” polityki międzynarodowej (jak pisał Carl von Clausewitz³²) i staje się – tylko i aż – zbrodnią w imieniu państwa³³.

Bibliografia (Bibliography)

Źródła drukowane

Królikowski M., Wiliński P., Izydorczyk J., Znojek M., *Prawo karne międzynarodowe – wybór źródeł*, Warszawa 2010.

Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych – prawo przeciwwojenne – zbiór dokumentów, wybór, wstęp i przyp. M. Flemming, Warszawa 1991.

²⁹ *Vide*: M. Maciejewski, *Podgaje: niewyjaśniona zbrodnia*, „Pamięć.pl” 2013, nr 2, s. 53–55.

³⁰ *Vide*: W. Ciechociński, *Ci z cekaemów*, Warszawa 1970, s. 134; M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *op. cit.*, s. 133.

³¹ T. Wolski, *Mord w Podgajach*, [w:] *Zbrodnie hitlerowskie na Ziemi Koszalińskiej w latach 1939–1945*, red. A. Czechowicz, Koszalin 1968, s. 154–155. Śledztwo w Koszalinie zostało zawieszono w roku 1974. Dopiero po zmianie systemu politycznego w Polsce wznowiła je Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu IPN w Szczecinie (*vide*: M. Maciejewski, *op. cit.*, s. 55).

³² C. von Clausewitz, *O wojnie*, t. I, Warszawa 1958, s. 32.

³³ Szanujmy więc historię i prawo, bo inaczej powtórzy się historia bez prawa.

Opracowania

- Burczak K., Dębiński A., Jońca M., *Łacińskie sentencje i powiedzenia prawnicze*, Warszawa 2007.
- Ciechociński W., *Ci z cekaemów*, Warszawa 1970.
- Clausewitz C. von, *O wojnie*, t. I, Warszawa 1958.
- Gelewski T.M., *Zbrodnie wojenne na morzu w drugiej wojnie światowej*, Gdańsk 1976.
- Grzebyk P., *Cele osobowe i rzeczowe w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego*, Warszawa 2018.
- Izydorczyk J., Wiliński P., *International Criminal Court – Międzynarodowy Trybunał Karny*, Kraków 2004.
- Królikowski M., Wiliński P., Izydorczyk J., *Podstawy prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 2008.
- Machiavelli N., *Książę*, przekł. C. Nanke, Poznań 2008.
- Maciejewski M., *Podgaje: niewyjaśniona zbrodnia*, „Pamięć.pl” 2013, nr 2, s. 53–55.
- Mulinen F. de, *Podręcznik prawa wojennego dla sił zbrojnych*, Warszawa 1998.
- Nowakowska-Małusecka J., *Odpowiedzialność karna jednostek za zbrodnie popełnione w byłej Jugosławii i Rwandzie*, Katowice 2000.
- Ochmann P., Wojas J., *Podstęp i wiarołomstwo w czasie konfliktu zbrojnego – prawne aspekty i możliwości współczesnego wykorzystania*, „Sprawy Międzynarodowe” 2016, nr 2, s. 27–40.
- Piątkowski M., *Wojna powietrzna a międzynarodowe prawo humanitarne*, Łódź 2021.
<https://doi.org/10.18778/8142-942-9>
- Poliajnos, *Podstępny wojenne*, przekł., wstęp i przyp. M. Borowska, Warszawa 2003.
- Przyjemski S.M., *Prawo karne wojskowe*, Gdańsk 1999.
- Serwański E., *Dyweryja niemiecka i zbrodnie hitlerowskie w Bydgoszczy na tle wydarzeń w dniu 3 IX 1939*, Poznań 1984.
- Sun Tzu, Sun Pin, *Sztuka wojny*, Gliwice 2014.
- Trzydzieści sześć forteli*, [w:] Sun Tzu, Sun Pin, *Sztuka wojny*, Gliwice 2014, s. 285–316.
- Wielgus S., *Polska średniowieczna doktryna ius gentium*, Lublin 2001.
- Wolski T., *Mord w Podgajach*, [w:] *Zbrodnie hitlerowskie na Ziemi Koszalińskiej w latach 1939–1945*, red. A. Czechowicz, Koszalin 1968, s. 154–155.
- Żeligowski M., *Zakazane i dozwolone metody prowadzenia działań zbrojnych w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych*, [w:] *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, red. Z. Falkowski, M. Marcinko, Warszawa 2014, s. 267–302.

Notka o autorze

Dr hab. Jacek Izydorczyk, prof. UŁ – profesor uczelni w Katedrze Postępowania Karnego i Kryminalistyki na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego.

Zainteresowania naukowe: prawo karne, kryminologia, prawo międzynarodowe, prawo konfliktów zbrojnych, prawo porównawcze.

jizydorczyk@wpia.uni.lodz.pl